

Sacrae cantiones - Cantiones sacrae

NEDILJKA MIRJA TABAK
Stručni članak

Uvod

Imati u rukama dvije zbirke skladba *Sacrae Cantiones* i *Cantiones Sacrae* i ne zapitati se o čemu se zapravo radi, pravom ljubitelju glazbe bilo bi nezamislivo. Neizbježno je, dakle, htjeti doznati radi li se o netočnu prijepisu naslova ili možda o izmijenjenu prepisu sadržaja, o igri riječi ili o slučajnoj pojavi preokrenutoga naslova na tisućukilometarskoj udaljenosti ili se, pak, pod ovim naslovima krije neka dublja sličnost vrijedna pozornosti.

Radi se o dvjema zbirkama moteta: *Sacrae Cantiones* (1620. god.) od hrvatskoga skladatelja Ivana Lukačića (1585.-1648.) i *Cantiones Sacrae* (1625. god.) od njemačkoga skladatelja Heinricha Schütza (15785.-1672.). Obje zbirke idu u red tzv. *duhovnih koncerata*, skladba duhovnoga sadržaja s tekstom na latinskom jeziku s instrumentalnom pratnjom, najčešće orguljskom. Takve skladbe u doba njihova nastajanja označavane su, među ostalim nazivima, i kao *sacrae cantiones*. Je li obratni redoslijed dviju riječi u naslovu kod Heinricha Schütza slučajan ili namjeran, govori li različiti naglasak poredanih riječi i o sadržaju djela, može se samo nagađati. Zanimljivo je ipak vidjeti je li je sadržaj ovih djela makar toliko sličan koliko naslovi na to upućuju.

Pristup ovom predstavljanju zbirka temelji se na usporedbi:

1. kratkoga životopisa (*curriculum vitae*) skladatelja,
2. nastanka zbirka,
3. izvora tekstova,
4. stilskih obilježja moteta i
5. melodije, ritma i harmonije.

O Ivanu Lukačiću i njegovim motetima pisali su mnogi hrvatski muzikolozi i povjesničari (J. Andreis, D. Plamenac, L. Županović, J. Bošković, E. Stipčević i dr.). Lukačić je osobito obrađen u različitim raspravama o 400. obljetnici njegova rođenja. Ovdje se samo riječ o usporedbi dvaju ranobaroknih skladatelja i njihovih moteta, što omogućava i drukčije vrednovanje skladatelja Ivana Lukačića.

Ovaj kratki prikaz dviju zbirka moteta omogućava čitatelju da i sam uoči možebitnu sličnost i različitost

tih glazbenih djela, štoviše, da poželi učiniti i potanku raščlambu Lukačićevih i Schützovih moteta.

1. Skladatelji zbirka moteta

Ivan Lukačić, skladatelj zbirke moteta *Sacrae Cantiones* i Heinrich Schütz, skladatelj zbirke moteta *Cantiones Sacrae* rođeni su iste - 1585. godine (istina, uz godinu Lukačićeva rođenja, zbog nejasnoća, stoji "oko"). Čovjek se ipak usuđuje razmišljati: da je hrvatski povijesni ugled i njezin položaj u međunarodnom poretku bio jednak nekim drugim europskim zemljama, zasigurno bi se gore spomenuti podatak znao kao što se zna da su ravnih sto godina poslije, u istoj godini - 1685. rođeni Johann Sebastian Bach i Georg Friedrich Händel. Unatoč činjenici da je pet Lukačićevih moteta još za njegova života tiskano u Strasbourgu, ime Ivana Lukačića nalazi se samo u nekim opsežnijim tuđim glazbenim enciklopedijama i leksikonima.

Ivan Lukačić (u latinskomu se ime pisalo starim načinom *Ioannis Lvcacih*) rodio se 1585. godine u Šibeniku. Godine 1597. ušao je u red franjevac konventualaca i uzeo ime Marko. O njegovu ranom životu nema mnogo podataka. Poznato je, ipak, da je veoma mlad pokazivao nadarenost za glazbu i da je 1600. godine, kao petnaestogodišnjak, poslan u Italiju na studij bogoslovlja i glazbe. Godine 1612. stekao je u Rimu naslov *baccalaureusa*, a 1615. godine *Maister musicae*¹. Lukačić je bio jedan od rijetkih hrvatskih skladatelja koji se nakon studija u tuđini vratio u svoju domovinu. O Lukačićevim godinama studija u Italiji ne zna se mnogo, a sigurno ni to u kojem je gradu osim u Rimu još studirao, je li u Veneciji ili možda Riminiju?²

Nakon povratka sa studija iz Italije, Lukačić je kratko boravio u rodnom Šibeniku. Godine 1620. imenovan je kapelnikom splitske stolne crkve. Iste je godine u Veneciji tiskana zbirka njegovih moteta *Sacrae Cantiones*. Na naslovnoj stranici Lukačićeve zbirke piše *In Metropolitana Spalatensi Ecclesia Musices Prefecti*. Službu kapelnika vršio je sve do svoje smrti. Nekoliko je vremena obnašao i službu gvardijana u samostanu Sv. Frane u Splitu.

Lukačić je umro 20. rujna 1648. u Splitu. Nekrologij samostana Sv. Frane u Splitu bilježi: - *Il Molto R - do Padre fra Joanne Luccacich Custode e Maestro di Musicha ... fu sepolto nella loro chiesa a S. Francesco - (Mnogopoštovani otac fra Ivan Lukačić, kustod i učitelj glazbe ... sahranjen je u njihovoj crkvi Sv. Franje.)*³

Heinrich Schütz (latinski Henricus Sagittarius) rodio se 14. listopada 1585. u Köstrizu, u Njemačkoj. Godine 1609. dobio je stipendiju od hessenskog po-

krajinskog grofa za učenje kompozicije i orgulja kod Giovannija Gabrielija (između 1554. i 1557.-1612. ili 1613.) u Veneciji. Schütz je očigledno bio veoma omiljeni Gabrielijev učenik, koji je na uspomenu od svog učitelja na njegovoj samrti dobio od njega prsten na dar. Godinu dana nakon Gabrielijeve smrti Schütz se vraća u Njemačku gdje je razvio svoje stvaralaštvo i doživio duboku starost. Umro je 1672. godine.

Schütz je bio veoma poznat kao skladatelj i orguljaš. To je razvidno i iz nekrologa Georga Lehmana u kojemu je naveden sam H. Schütz:

- Italija zna za mene,
i cijela Njemačka također.
- Danskoj sam odavno poznat,
a i Švedska mi je često pružala ruku
i kroz sve to moja se slava visoko uzdizala. -⁴

2. Nastanak i sadržaj zbirka

Sacrae Cantiones je zbirka moteta Ivana Lukačića koju je Giacomo Finetti izdao u Veneciji 1620. godine. Od dvadeset sedam moteta u zbirci (na naslovnoj strani stoji: *Sacrae Cantiones Singulis Binis Ternis Quaternis Quinisque vocibus Concinendae*) šest moteta je za jedan glas, četrnaset za dva glasa, tri za tri glasa, tri za četiri glasa i jedan motet je za pet glasova. Svi su moteti pisani za basso continuo. Pet moteta je objavljeno u Strasbourgu u *Promptuarium musicum* (1622. - 1627.), za što je zaslužan Johann Donfried. Veoma je vjerojatno da je to izdanje objavljeno posredstvom uglednog skladatelja G. Finettija, koji je bio povezan s njemačkim skladateljima i nakladnicima.⁵ Jedan je Lukačićev motet objavljen u Ingolstadt 1626. godine.

Cantiones sacrae Heinricha Schütza je zbirka moteta tiskana 1625. godine u Dresdenu. Na naslovnici zbirke stoji: *Cantiones Sacrae, quatuor vocum Cum Basso ad Organum*. Od četrdeset moteta njih dvanaest ima zasebnu cjelinu u odnosu na tekst i glazbeni izričaj. Drugi moteti imaju dva, tri ili pet dijelova. Mnogi muzikolozi, pa tako i O. Brodde, misle da, unatoč njihovim duhovnim tekstovima, Schützovi moteti imaju više madrigalski označnicu, te bi mogli pripadati prije duhovnoj komornoj glazbi nego crkvenoj ili bogoslužnoj glazbenoj literaturi. To više upućuje na povijesno okruženje evangeličke crkvene glazbe i njezine primjene u bogoslužju. Srećom da Luther (1483.-1546.) nije smatrao nužnim reformirati crkvenu glazbu pa se u tom surječju latinski, kao bogoslužni jezik vidi kao jedna od ekumenskih temelja, premda odlučniji evangelici radije rabe prijevode nego izvorni latinski tekst u svojim obredima.

3. Izvori tekstova

Tekstovi iz zbirke *Sacrae Cantiones* Ivana Lukačića većinom su uzeti iz Sv. Pisma, neki iz bogoslužnih knjiga, a za dva moteta iz zbirke izvori tekstova su nepoz-

nati. Od biblijskih tekstova Staroga zavjeta iz knjige *Psalama* uzeti su tekstovi za pet moteta, iz *Pjesme nad pjesmama* za četiri moteta, iz *Siraha* dva, te po jedan motet iz *Knjige mudrosti* i *Danijelove* knjige. Novoza-vjetni tekstovi nalaze se u četiri moteta: dva iz *Matejeva evanđelja*, i jedan iz *Poslanice Galačanima*. Pet moteta imaju tekstove iz bogoslužnih knjiga.

Tekstovi iz zbirke *Cantiones Sacrae* Heinricha Schütza uzeti su dijelom iz Sv. Pisma, a dijelom iz predeobnoviteljskih meditativnih tekstova. Iz starozavjetnih knjiga su uzeti tekstovi iz knjige *Psalama* za šesnaest motet, a za dva moteta iz *Sirahove* knjige. Od novoza-vjetnih knjiga po jedan motet ima tekst iz Ivanova i Matejeva evanđelja. Drugi moteti iz zbirke imaju tekstove iz molitvenika ili bogoslužnih knjiga.⁵ Zanimljivo je da Schütz u nekoliko moteta dvodijelnoga oblika u jednom dijelu uzima biblijski tekst slavljeničkog značenja, a u drugomu tekst za razmišljanje. Time postiže odgovarajuću suprotnost, što i je jedna od bitnih značajka barokne glazbe.

4. Stilska obilježja

Sacrae Cantiones Ivana Lukačića pripadaju tzv. stilu *concerti ecclesiastici* koji je uveo Lodovico Viadana (pravo ime: Lodovico Grossi, 1560.-1627.). U tomu stilu monodija ima veoma važnu ulogu gdje odnos riječi i melodijske linije veoma povezan. Tekst je, dakle, temeljno polazište melodijskog izraza kod većine Lukačićevih moteta, pa i kod onih kod kojih se skladatelj služi imitacijom, premda nešto blažom od Palestrinine (1525.-1594.) i Lassosove (1532.-1594.) renesansne imitacije (*Cantate Domino*). Jedan veoma zanimljiv način, koji se u to doba javlja u Veneciji, je pojava *jeke*. Lukačić *eko - oblik* vrlo jasno provodi u motetu *Responde Virgo*. Uočljivo je da skladatelj u razmjerno maloj zbirci primjenjuje različite skladateljske načine, prisutne u glazbi ovoga doba: renesansnu vokalno višeglasje praćeno glazbalom, ranobarokno višeglasje građeno na načelu imitacije, monodijski stil - pjevanje jednoga glasa uz pratnju glazbala. Svojevrsna sinteza Lukačićeva razvojnoga puta očita je u motetu *Canite et psalite*.⁶

Cantiones Sacrae Heinricha Schütza idu u red ondanjega stila tzv. *concerti ecclesiastici*. Prema Gotfriedu Groteu pisani su u kontrapunktskomu stilu koralne višeglasja. Zanimljivo je da Schütz u trideset šest moteta basso continuo stavlja *ad libitum*. Općenito moteti odišu renesansnom polifonijom, poneki samo imaju koncertantni stil. U desetak moteta iz zbirke Schütz primjenjuje monodijski stil da bi se očitovala jasnoća i važnost svetopisamske riječi. Zbircu je, u odnosu na stilsko obilježje, najbolje opisala Anna Amalie Abert, koja kaže da je Heinrich Schütz u toj zbirci učinio sintezu stila Orlanda di Lassa i Gabrielijeve, stila dovodeći ih do vrhunca.⁷

5. Melodija, ritam i harmonija

U zbirci *Sacrae Cantiones* melodija je smišljeno građena od malih motiva u dužim notnim vrijednostima (*Osculetur me*), ali i u melizmatiskim frazama koloraturnog karaktera u opsegu oktave (*Gaudens gaudebo*). U nekim motetima skladatelj vodi dionice u tercama, što potvrđuje njegovo sredozemno podrijetlo (*Sancti mei*). Lukačić najčešće uzima dvodijelni takt, a rjeđe izmjenu dvodijelnoga i trodijelnoga (*Quam pulchra es*). Često se služi sinkopom. Ritam je motoričan. Temeljni princip melodije, metra i ritma je odnos riječi i glazbe, što je vidljivo iz svake obrađene riječi i rečenice u zbirci Lukačićevih moteta. Lukačić je sklon tonalitetima u duru i molu, a rjeđe starocrkvenim ljestvicama. Negdje u istom motetu rabi dvostruki modalitet: u monodijskom stilu starocrkvenu ljestvicu, a u zborskom dur-tonalitet (*Quam pulchra es*). Basso continuo je doista stalan, tj. obvezatan u svim motetima. Skladatelj koristi, uglavnom, temeljni akord i sekstakord, prohodne tonove i zaostajalicu. Ukratko, harmonija u Lukačićevim motetima ima izrazito funkcionalnu ulogu, pa je stoga veoma jasna i razumljiva što nimalo ne umanjuje njezinu bogatu zvučnost.

Cantiones Sacrae imaju malo bogatiju melodiju pa i dvostruki motiv kontrastnog značenja, svojstvena baroknoj glazbi. Tako, primjerice, u motetu br. 26., t. 1.-4. za riječ *Domine* Schütz uzima različite motive. Razvidno je da skladatelj motivima pa i cijelom melodijom želi izraziti sadržaj riječi. Ritam je često promjenjiv. Schütz veoma rijetko uzima isti ritamski obrazac za slične riječi. Mjera je gotovo u pravilu dvodijelna, harmonija prozirna, jasna i svrhovita, često s izmjenom istoimernih dur- i mol-akorda. Gledano na unutarnji ustroj Schützovih moteta očito je da je sadržaj teksta polazište za oblikovanje glazbene misli, čemu skladatelj ostaje potpuno vjeran. Najočitiya potvrda toga je motet br. 15., gdje riječ *benignissime Christe* skladatelj stavlja u dur-akord, da bi naglasio Božju uzvišenost i dobrotu, nasuprot poniznu vapaju *infunde*, koji je u molu, jer izražava čovjekovu poniznost.

Zaključak

Ova obradba nije znanstveno proučavanja i uspoređivanja dviju ovdje predstavljenih zbirka moteta. Ipak, i iz spomenutoga je vidljivo da se o skladateljima - suvremenicima, učenicima iste skladateljske škole i o istom stilu glazbe, - od izvora tekstova, preko stilskih obilježja do unutarnjega ustroja skladba, tj. melodije, ritma i harmonije. U nekim je dijelovima Lukačićeva zbirka korak ispred Schützove (primjerice stalna uporaba bassa continua, jasniji monodijski stil).

Možemo se pitati je li je razložno uspoređivati ove zbirke skladba, budući se u nekim čimbenicima upor-

no pokazuje i njihova svojevrsnost. U odnosu na (makar dosad poznati) malo takvih djela iz ranobaroknoga razdoblja u Hrvatskoj, izuzevši onih Riječanina *Vinka Jelića* (1596.-1636.), usporedba je dragocjen dokaz da hrvatska glazba ni u to doba nije zaostajala za europskim. Bilo mi je zadovoljstvo na ovakav način pratiti životni put i skladateljski rad jednog hrvatskog skladatelja uspoređujući s njegovim suvremenikom, kako neki vole reći *evropske razine*. Tko zna zaslužuje li netko tu razinu mnoštvom djela, ili kakvoćom skladanih djela?! Lukačićeve su *Sacrae Cantiones* su bez dvojbe evropskog razine, a je li i njihov skladatelj očito ostaje zagonetka. U odnosu na našu cjelokupnu hrvatsku stvarnost - zagonetka možda i nije!?

LITERATURA:

1. LUKAČIĆ, IVAN: *Sacre Cantiones*. Edizioni Messaggero, Padova, 1986.
2. ŽUPANOVIĆ, LOVRO: *Tragom hrvatske glazbene baštine*. Zagreb, 1976.
3. STIPČEVIĆ, ENNIO: *Hrvatska glazba*. Školska knjiga, Zagreb, 1997.
4. *Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u povodu 400. obljetnice rođenja Ivana Lukačića*, Zagreb, 1987.
5. SCHÜTZ, HEINRICH: *Cantiones Sacrae*, Bärenreiter 1955.
6. BRODDE, OTTO: *Heinrich Schütz - Weg und Werk*, Bärenreiter, Kassel 1979.
7. ABERT, ANNA AMALIE: *Die stilistischen Voraussetzungen der Cantiones Sacrae von H. Schütz*, Bärenreiter, 1934.
8. GREGOR-DELLIN, MARTIN: *Heinrich Schütz*, Piper, 1984.
9. ANDREIS, JOSIP: *Iz hrvatske glazbe*, Zagreb 1979.

BILJEŠKE:

- ¹ Rim, Arhiv OFM conv. *Registrum Ordinis 1612. - 1617.*, sig. A - 26, Provincia Dalmatiae, str. 29.
- ² Tomislav Mrkonjić, *Lukačićev boravak u Rimu*, Zbornik radova znanstvenog skupa u povodu 400. obljetnice rođenja Ivana Marka Lukačića, Zagreb, 1987.
- ³ *Historijski arhiv u Splitu*, Liber II mortuorum 1638. - 88, f. 83r.
- ⁴ Otto Brodde, *H. Schütz, Weg und Werk*, Bärenreiter, 1979, str. 284.
- ⁵ Josip Andreis, *Iz hrvatske glazbe*. Zagreb 1979., str. 15.
- ⁶ Uvod u *Cantiones sacrae* od Gotfrieda Grote.
- ⁷ *Zbornik*, str. 134.
- ⁸ Anna Amalie Abert, *Die stilistischen Voraussetzungen der Cantiones Sacrae von H. Schütz*, Bärenreiter, 1934.